

פרשת לך לך

משמעות הטעמים

בפרשת לך-לך לאחר שהגר מקלה ראש בשרה אומרת שרה לאברהם "חמס" עליך, אנכי נתתי שפחתי בחיקך. ותרא. כי הרתה. ואקל. בעיניה. ישפט יי ביני וביניך" (טז,ה) בפסוק זה אנו מוצאים הרבה טעמים מפסיקים (המסומנים כאן בפסיקים) שרובם מפסיקים תזקים. נעמד על כך הרב יעקב קמינצקי בספרו "אמת ליעקב" ומסביר שכנראה ששרה דיברה בכאב לב גדול ורק מילים מקוטעים יצאו מפיה.

גם בפרשת וירא מביא הרב את הפסוק "ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו. מה עשית לנו. ומה חטאתי לך. כי הבאת עלי. ועל ממלכתי. חטאה גדלה. מעשים. אשר לא יעשו. עשית. עמך" (כט,ט) ומסביר שכשאדם קורא תגר על השני כמו אבימלך על אברהם, מפסיק דבריו כדי להדגישם, וכן מצינו עוד בפרק י"ח בפסוק כ"ה "חללה לך. מעשתו. כדבר הזה. להמית צדיק. עם רשע. והיה כצדיק. כרשע. חללה לך. השפט. כל הארץ. לא יעשה. משפט" ובפסוק כ"ח "אולי. יחסרון. חמשים הצדיקים. חמשה. התשתית בחמשה. את כל העיר".

רעיון דומה אפשר לומר על הפסוק "אל. נא. רפא נא. לה" (במדבר יב,ג) שיש שימוש בטעמים מפסיקים עם מנגינה ארוכה, כמו זקף גדול שמעמיד הדבור להתבונן בו בעיון גדול, ונראה לי שהדבר ממחיש לנו כמה עמד משה על כל מילה ומילה שאמר וכוון בה מעומק הלב וממילא לא היה צורך להאריך בתפילה ע"י הוספת מילים.

נמצאנו למדים שהטעמים גם ממחישים לנו את פנימיות הדברים. דבר זה מצינו מפורש ברבינו בחיי בפרשת וישב בסירובו החוזר ונשנה של יוסף הצדיק להשמע לאשת פוטיפר ששם המילה "וימאן" (לט,ח) מופיעה בטעם שלשלת וכתב שם שהדבר מורה על איסור הדבר ועל היותו נמנע אצלו - ממאן בו בתכלית המיאון, שהרי מתוך הטעמים בתורה אנו מבינים מה שלא נכתב

בה בעניין התנועות של האדם שמתוכם נדע כוונת ליבו. עכ"ל. ולעומת זאת כשיעקב ממאן שלא לשכל את ידיו (מח,יט) הוא ממאן פעם אחת ודי, לכן יש שם טעם רגיל ולא שלשלת. וכן אדום שלא נתן לעם ישראל עבור בגבולו מאן רק פעמיים ולכן גם שם (במדבר כ,כא) לא בא בטעם שלשלת.

ואפשר לפרש דבר דומה גם על התמהמהותו של לוט כשהאיצו בו המלאכים שוב ושוב לצאת את העיר, שהמילה "ויתמהמהו" מופיעה גם היא בטעם שלשלת. עוד אפשר לחוש את משמעות הטעמים בפרשת כי-תבוא (דברים כז יא-כו) ששם רואים שימוש בזקף גדול¹⁵ במילה "ארור" כמה וכמה פעמים "ארור מקלה אביו ואמו ... ארור מסיג גבול רעהו ... ארור משנה עור בדרך ...". וזה ממחיש את הנאמר "ואמרו אל-כל-איש ישראל קול רם" (שם פסוק יד).

יש מרבתינו שדרשו את שמות הטעמים כמו שדרש הגר"א בתחילת פרשת ויגש (מד,יח): קדמא ואזלא רביעי¹⁶ זרקא מונח סגול שקדם יהודה ואזל ליוסף שהוא (יהודה) הרביעי שבבנים משום שזרק את עצמו מלהונח בתוך עם סגולה. וכן בתחילת פרשת שמות (א,יד) דורש את הטעמים קדמא ואזלא, שקדמו ואזלו ממצרים קודם הזמן הקבוע ע"י "וימררו את חייהם".¹⁷

דוגמא נוספת מן הפסוק "אבינו מִתְּבַלְבְּלֵנוּ" (במדבר כז,ג) שאמרו בזהר שצלפחד מת בעטיו של נחש, היינו שהיה מן הנשוכים בנחשים השרפים. ולכן טעם זרקא על תיבת "אבינו" שהזרקא צורתו כנחש.¹⁸ וכאן המקום לעוד פרפרת הרומזת בשמות הטעמים את העניין בו הם מופיעים, הנה בפסוק "ראו כִּי־י נתן לכם השבת" (שמות טז,כט) יש שש פעמים טעם שופר הולך, מכאן רמז לשש תקיעות שהיו תוקעים בשופר בערב שבת ואח"כ שובתים (כדאיתא

¹⁵ וגם ברביע שגם הוא נעשה בהרמת קול, עיין בהערה להלן על מ"ש האלשיך.

¹⁶ לפי נוסח האשכנזים, אך הספרדים קוראים לו רביע מלשון רביצה.

¹⁷ והרב משה אלשיך כתב בפירושו עה"פ "ומשה עלה אל האלקים" (שמות יט,ג) וינעם טעם רביע במשה כמרים קול ואומר וכו' אלא שדחו דבריו מפני שלא נמצא שם רביע אלא מאריך טרחא, עיין בחומת אנך לרחיד"א שם.

¹⁸ ספר הפרשיות הו"ד ביוסף דעת על בבא בתרא קיט.

בשבת דף ל"ה ע"ב). ולכן נאמר אחריו
"וישבנו העם ביום השבעי"¹⁹.

מ"מ צריך לדעת שמשמעות הטעמים הינה
באופן הקריאה: מפסיק, מחבר, מלעיל,
מלרע ובנגינה, ופירושים על שמות הטעמים
הנם על דרך הדרש והרמז בלבד.

חטפים - צערה, אהלה ודומיהם

השוא הנע לא יכול לבוא באותיות הגרוניות
אחה"ע ובמקומו יבוא אחד מן החטפים -
חטף-פתח (אָ), חטף-סגול (אֵ) או חטף-קמץ
(אִ) ולפעמים יבוא גם באותיות שאינם
גרוניות כמו בצדי של "יִצְחָק־לִי" (כא,ו).
דינם של החטפים כשוא נע ולכן יש לחטוף
אותם ולמהר בקריאתם ולא כמו אלה
שמאריכים בצדי של "יִצְחָק־לִי" אלא יש
לומר כאילו כתוב "יִצְחָק־לִי". וכן
"מִחְטוֹ־לִי" (כ,ו) יש לומר כאילו כתוב "מִחְטוֹ־לִי"
בשתי חטופות שדינם כמילה אחת) היא מלרע
שעיקר הטעם בלמד של "לִי" ושם צריך
להאריך יותר כמו שבמילת "נוֹעַרְו" (תהלים
מח,ה) יש לעמוד מעט בנון, למהר בעין
ולהאריך יותר בדלת ששם עיקר הטעם.
גם אין להאריך בעין של "צִעֲרָה" (יט,כד)
ואין להאריך בהא השניה של "הֶאֱהָלָה"
(יח,ו)²⁰ אלא שיש מחלוקת האם מילים אלו
הם מלרע שעיקר הטעם בסופם (ושם צריך
להאריך) ורק יש העמדה בצדי של "צִעֲרָה"
ובאלף של "הֶאֱהָלָה" או שמילים אלו
מלעיל גמור ועיקר הטעם בצדי של "צִעֲרָה"
ובאלף של "הֶאֱהָלָה" ללא העמדה נוספת.
לדעת הרב לחם הבכורים²¹ הם מלרע.
ולשיטתו קשה שתיבה שיש בה הא בסופה
במקום למד בתחילתה²² לעולם²³ היא מלעיל

²⁰ זה עתה שמעתי שמנהג חלב כפי שדקדקו בו ק"ק
בדרום אמריקה לעשות צערה ואהלה כולם (ש
פעמים בתורה) מלרע מלבד אהלה שבחיי-שרה
(כד,סז) ששם הם מאריכים בהא דווקא בגלל התרי
פשטין. ואינו עולה בקנה אחד עם כללי הדקדוק,
וצריך לחקור אחרי מנהג זה.

²¹ ספר לחם הבכורים על כללי הדקדוק נכתב ע"י הרב
שאל הכהן (מוהרש"ד) זצוק"ל, היה מדקדק גדול
וראב"ד אי גירבא בדרום תוניסיה לפני כמאתים שנה
(שנים תקליב-תרי"ח). היה נערץ ונכבד בעיני גאוני
דורו רבן תקיפי תונס הרב ערך השלחן והרב אבני
צדק זיע"א שכינו אותו "שאל בחיר ה"י". ע"פ
ההקדמה בראש הספר.

²² כדאיתא ביבמות יג ע"ב: דתניא ר' נחמיה אומר
כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב
ה"א בסופה ותנא דבי ר' ישמעאל כגון אלים אלימה,
מחנים מחנימה מצרים מצרימה דבלתימה ירושלימה
מדברה. וכיוצאב אמרו בירושלמי סוף פ"ק דיבמות,
דתני בשם ר' נחמיה כל דבר שהוא צריך למד
מתחילתו ולא ניתן לו, ניתן לו הא בסופו כגון לחוץ
חוצה לשעיר שעירה לסוכות סוכותה מתיבין לרבי
נחמיה והא כתיב ישונו רשעים לשאולה (תהלים
ט,יח) אמר רבא בר זבדא לדייטא התחנתנה של שאול.
ועיין רש"י ומצודות בתהלים שם.

¹⁹ הנאמ"ן באו"ת תשס"ו סימן מ"ד בשם הרב משה
חורב.

בהברה האחרונה. אפשר למשל לנסות ולומר את המילה "וּרְלָהּ" (מז, יג) עם המפיק הא בסופה ולהרגיש באריכות. עיניך הרואות שאע"פ שמאריכים מעט בסוף המילה אין המילה הופכת בשל כך להיות מלרע אא"כ האריך בסופה יותר. וכ"ש בנידון דידן שאין שם מעמיד בסוף.

כמו "סְדֵמָה" (יט, א) במקום לסדום, "חֶרְנֵה" (כח, ז) במקום לחרן, וכיוצ"ב וה"ה למילים צערה והאהלה שההא בסופם במקום למד לצוער ולאוהל ועיין תירוצו שם בדף ס"ב. ועוד קשה מן הפסוק "וַיִּבְאֶה יִצְחָק הָאֱהָלָה שְׂרָה אִמּוֹ" (כד, סז) ששם מילת "האהלה" בטעם תרי פשטין²⁴ שבא אך ורק במילה מלעיל כידוע, וגם הרב לחם הבכורים עצמו כתב על מילת "האהלה" שבפרשתינו שהיא מלעיל²⁵ והיא סתירה לדבריו²⁶, וצ"ע.

לעומתו דעת הרב מנחת שי ועוד²⁷ שהם מלעיל. ויש לסייעם מן המסורה. ולשיטה זו קשה, שהיתה העין צריכה להנקד בשוא נח כדין כל שוא הבא לאחר תנועה גדולה בטעם מלעיל כמו "וּשְׁבַעַת" שבק"ש (דברים יא, ט) וברהמ"ז (דברים ח, י), ועל כך שמעתי מפי מו"ר הרב יוסף זליכה שליט"א שאפשר להשיב שבאו בחטף כדי להקל על הלשון שקשה לבטא צערה והאהלה בשוא נח.

והנה בצעירותי העירני הרב ב. יוסף שקריאת המילה על כרחך יוצאת מלרע כי מאריכים מעט בריש של צערה.²⁸ ואען ואומר שאעפ"כ יקרא שהמילה היא מלעיל כדוגמת "וַיִּשְׁבַּע

לְרִ" (כד, ט) שהמילה מלעיל נסוג אחור עם העמדה קטנה בסוף המילה לאחר הטעם העיקרי וזאת כדי שלא תבלע העין.²⁹ וכ"כ מצאנו בפסוק "פְּרַנְהָ אֲרָם" (סוף פרשת תולדות)³⁰ ובמילה "נְדַיִתָּ לְעָם" (דברים כז, ט) עיין בחומש איש מצליח שם ובתהלים

אמת קנה על המילים "נְוֹדָה לְךָ" (סוף פרק ע"ט) ועוד במגילת אסתר "יִנְתֵּן לָהּ" (ב, יג) וכן "לְהַנְתֵּן דָּת" (ג, יד ; ח, יג).

וגם בלא מעמיד לאחר הטעם יש עוד מילים שהם מלעיל אע"פ שמורגשת הארכה מעט

²³ זה הלשון בלחם הביכורים סוף דף ס"א ע"א. אך הנאמן באו"ת תמוז שתש"ו סימן ק"ח הביא מזרחה, מעונה וחומתה (לחד מ"ד) שהם מלרע.

²⁴ ובחומש איש מצליח שמו בו פשטא עם מעמיד באלף, בניגוד למקובל. וק"ק שלחם הבכורים (שם ע"ב) כותב על זה מפורשות שהוא מלעיל.

²⁵ והנאמ"ן בהערותיו בסוף הספר לא הגיה דבר.

²⁶ בחוברת או"ת תמוז תשס"ו סימן ק"ח במכתב מהנאמ"ן נאמר שכן מנהגם מדורי דורות באי ג'רבה, ולאחר שהטעים את הדברים סיים שכן קבל מפי אביו בעל שו"ת "איש מצליח" הי"ד. ומיכוון שהביא את לחה"ב הנ"ל חבל שלא העיר על דבריו הסותרים בסלת למנחה.

²⁷ ר"י לומברוזו, עיין בלחם-הביכורים שם ע"ב.

²⁸ שו"ר שכך העיר הרב מאזוז באור-תורה תשמ"ו עמוד תר"ב. וע"ע בתשובתו הנ"ל.

²⁹ עיין בהערות בחומש איש מצליח.

³⁰ כדי שלא תבלע האות אלף.

